

A fenntarthatósághoz vezető út dilemmái, néhány várható próbatétele

Összefoglalás: A gondolkodó, kulturált és a realitásokat felismerő emberek körében napjainkban már aligha szükséges hangsúlyozni, hogy a teljes emberiség szintjén milyen elementárisan fontos érdekek fűződnek a fenntarthatósági elméletek folyamatos fejlesztéséhez, azok gyakorlati megvalósításához és követelményeinek hosszú távú érvényesítéséhez. Természetesen jól ismert, hogy (bár egyre szűkülő körben, de) még mindig komoly szinteken léteznek a fenntarthatósággal szembeni érdekek és nézetrendszerek. Az idő megakadályozhatatlan múlásával azonban egyre inkább nem a „miért”, hanem a „mit”, a „mikor” és a „hogyan” tegyünk jövőnk érdekében típusú felvetésekre adandó válaszok kerülnek előtérbe! A természet aligha tehető felelőssé a fenntarthatóság megannyi problémájának intenzív, világ szintű megjelenéséért. A nyilvánvaló gondok tehát egyértelműen civilizációs, s nem természeti eredetűek. A problémákat előidéző szervezetektől, személyektől, folyamatoktól függetlenül megállapítható: a meglévő (sajnálatosan növekvő tendenciájú) gondok közösek, a felelősségünk is az, a lehetséges válaszok azonban kontinensenként, országonként, szektoronként, sőt gazdasági egységenként is differenciáltak lehetnek. A szinte átláthatatlan sokféleségben azonban igyekeznünk kell koncentrálni az egymást kiegészítő, erősítő tevékenységi (megelőzési, védekezési) szinkronizációra. Ez a rövid tanulmány egy rövid bevezető után – messze a teljesség igénye nélkül – megpróbál bemutatni, azonosítani néhány lehetséges „végrehajtás közbeni”, hangsúlyozottan általános (tehát nem cég- vagy ágazatspecifikus) próbatételt/kihívást a fenntarthatóság felé vezető úton. A szándék inkább figyelemfelkeltő, lehetőségeket felvillantó jellegű. A közeljövő pedig a fenntarthatósággal kapcsolatos állami, közigazgatási, társadalmi, gazdasági feladatok sokaságát fogja tartalmazni, messze meghaladva az itt rendelkezésre álló keretet.

Kulcsszavak: Fenntarthatóság, fenntarthatósághoz vezető út, próbatételek, kihívások, fenntarthatósági dilemmák.

** Nemzeti Közszerológati Egyetem
Közgazgatás-tudományi Doktori
Iskola, doktorandusz*

Email: potoczkijudit.nke@gmail.com

Abstract: Among thinking, cultured people who recognize realities, nowadays it is hardly necessary to analyze and emphasize the fundamentally important interests at the level of the entire humanity attached to the continuous development of sustainability theories, their practical implementation and the long-term validation of their requirements. Of course, it is well known that (albeit in an ever-shrinking circle) there are still serious levels of interests and viewpoints opposed to sustainability. However, with the unstoppable passage of time, answers to questions such as „what”, „when” and „how” should we act for the sake of our future come to the fore more and more instead of „why”! Nature can hardly be held responsible for the intense, global appearance of so many problems of sustainability, the obvious problems are therefore clearly of civilizational origin. It can be established regardless of who is causing the problems: the problems are common, and so is our responsibility, but the possible answers may be differentiated by continent, country, sector, and even economic unit. However, in the almost opaque diversity, we must try to concentrate on the synchronization of complementary and reinforcing activities. After a short introduction, this short study – far from being exhaustive – tries to present and identify some possible „in-progress”, emphatically general (that is, not company- or sector-specific) tests/challenges on the road to sustainability. The intention is more of an attention-grabbing and possibilities-flashing type. And the near future will contain a multitude of state, public administration, social and economic tasks related to sustainability, far exceeding the framework available here.

Keywords: Sustainability, the path to sustainability, trials, challenges, sustainability dilemmas.

Általános bevezető

A fenntarthatóság mint fogalom, mint célkitűzés, mint eszköz, mint az emberiség által előidézett kényszerpálya jelen korunk egyik legaktuálisabb, ugyanakkor legtöbb vitát gerjesztő, félelmet és reménységet egyaránt hordozó, ellentmondásoktól sem mentes témaköre. Jelen tanulmányban csak nagyon röviden, említésszerűen térek ki (az egyébként már sokak által leírt, közismert) fenntarthatósági előzményekre, azok rövid történetére, az ENSZ, az Európai Unió és számos korábbi – a szakmai témában rendezett – világkonferencia határozataira, a megjelent jogszabályokra, különféle formában kiadott dokumentumokra, s azok végrehajtásának tételes ismertetésére. Világszervezetek, gazdasági integrációk, regionális intézmények és nemzeti kormányzatok, szövetségek egész sora jelenleg is keresi, kutatja, adaptálja, tervezi, népszerűsíti/oktatja a tennivalók egész sorát. Irányelvek, jogszabályok, tanulmányok, kutatások özöne jelenik meg bel- és külföldön egyaránt. Határozottan érzékelhető azonban az is, hogy a végrehajtási oldalon (mind a költségvetési, mind a versenyszférában, mind a magánember szintjén) sok bizonytalanság tapasztalható az általánosságok megértésén túli konkrét helyi, testreszabott teendőket, a kedvező irányú befolyásolhatóság-

got illetően. Sokakban keletkezett/keletkezik olyan érzés, hogy a kedvezőtlen jelenségáramlatok sebessége, egymást multiplikáló hatása már eléri, vagy meghaladja a káros jelenségek elleni védekezés időütemezését, így „elkéshetünk mindennel”.

Természetesen maximálisan egyetértek a nemzetközi, belföldi fenntarthatósági célokkal, az intézkedések indokoltságával, szükségességével, stb. Jelen rövid tanulmányban – önkényes kiválasztás alapján – különböző, a végrehajtás során nagy valószínűséggel előforduló kihívásra/próbatételre szeretném felhívni a figyelmet, nem taxatív, nem rendszerszemléletben és különösen nem teljeskörűsre törekedve, sokkal inkább példa jelleggel. (A téma teljes körű feldolgozása messze meghaladná jelen rövid tanulmány lehetőségei kereteit.)

A fenntartható állapotokhoz vezető út meglehetősen sok kihívással, próbatétellel van „kikövezve”. Ezen gondok részben társadalmi, részben gazdasági, részben szociális orientációjúak, s szektoronként is tagoltak, ugyanakkor bőven adódnak hatékonyság-, illetve állapotfelmérő célzatú indikátor használati dilemmák is. A megoldási törekvések „hogyan továbbja” már korábban elérte a világ-, illetve a nemzetpolitika ingerküszöbét, így már több területen történtek elismerésre méltó (pl. zöld gazdaság, zöld/megújuló energiafelhasználások, zöld pénzügyek, környezeti életmód bevezetésére irányuló) kísérletek, stb., azonban egyértelmű, hogy a jelenlegi problémakezelési folyamat sem tartalmában, sem intenzitásában nem lesz elegendő.

Néhány alapvetés, jelenkori állapotok áttekintése

ALAPVETŐ GONDOLATOK, TARTALMI ÉS MENNYISÉGI KERETEZÉS

A fenntarthatóság lényegileg a következő (és a további) emberi generációk életfeltételeinek megóvását, továbbvitelét és lehetőség szerint megőrző stabilizálását jelenti, ezért a definiált célok elérésének, a szükséges intézkedések végrehajtásának elmulasztása bizonyos ponton túl komoly – már sokak elképzeléseiben is felvázolt – kihívásokkal, kockázatokkal (sőt nemkívánatos katasztrófákkal) is együtt fog járni. Ennek már túl vagyunk az első – mindenki által érzékelhető – biztos jelein (pl. globális felmelegedés, a sarki „hósapkák” olvadása, a tengerszint emelkedése, a tengervíz savasodása, a szén-dioxid-szint emelkedése a légkörben, állatfajok kipusztulása, a szélsőséges időjárási események számának jelentős gyarapodása, stb.). E problémák megelőzése vagy kezelése alapvetően feltételezi egy integrált, a fenntarthatóság irányába történő mielőbbi komplex „átállás” időben ütemezett megszervezését. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a természeti egyensúly felbomlása könnyen vezethet társadalmi-politikai egyensúlyvesztéshez is, annak minden következményével. Más szempontból megállapítható az is, hogy a fenntarthatósággal

[1] Örkény Antal (2022): *Társadalmi dilemmák és ütköző elvek*. Budapest: Gondolat kiadó. Pp. 1–184. ISBN 978- 963- 556- 233-6. <https://gondolatkiado.hu/webshop/monografia/tarsadalmi-dilemmak-es-utkozo-elvek/>, Letöltés: 2022. 06. 27.

kapcsolatos problémáknak szinte mindenki részese (nemtől, nemzetiségtől, életkortól függetlenül), ugyanakkor a tényleges „előidézők” viszonylag nehezen, s komoly viták árán azonosíthatóak, felelősségre vonásuk formái még nem alakultak ki egyetemlegesen (kezdeti stádiumban vannak), tevékenységük beszüntetése pedig komoly akadályokba ütközik.

Az alábbiakban igyekszem bemutatni az általam kiválasztott néhány témakörrel kapcsolatos általános kihívásokat, próbatételeket.

HOL TARTUNK MOST, MELYEK A JELENLEGI HELYZET FŐBB JELLEMZŐI?

Álláspontom szerint jelenleg a fenntarthatóság fogalmának, a fogalomból eredő sokrétű tennivalók felismerésének világszinten (még a közelmúlt 20–25 év sok erőfeszítése/eredménye ellenére) is csak a kezdeti időszakán vagyunk túl, mind a tudományos élet, mind az átlagemberek szintjén. Az ok-okozati összefüggések alapjai, a reagálási időkéyszerek nagyjából-egészében már feltárára (itt az alapokra helyezném a hangsúlyt, nem a teljes komplexitásra), ismertetésre kerültek, a lehetséges következmények belátása és széles körű megértése, a védekezés tudatos elhatározása azonban még távol áll a szükséges mértéktől.

A másik nagy gondot az jelenti, hogy a vezető szakértők által kidolgozott tennivalók, javaslatok végrehajtó oldali fogadtatása egyértelműen előtérbe hozza az érintettek mélyszéles érdektagoltságát (sőt: érdekellentétén alapuló konfliktusait), gazdasági, társadalmi, pénzügyi, termelői, szociális vonatkozásban egyaránt. Ezen jól igazolható társadalmi dilemmákra és ütköző elvekre mutat rá szemléletesen Örkény Antal azonos című munkája [1], kiemelve a döntési pozíciók azon nehézségeit, amelyek az etikai szempontok és az igazságosság között húzódnak meg.

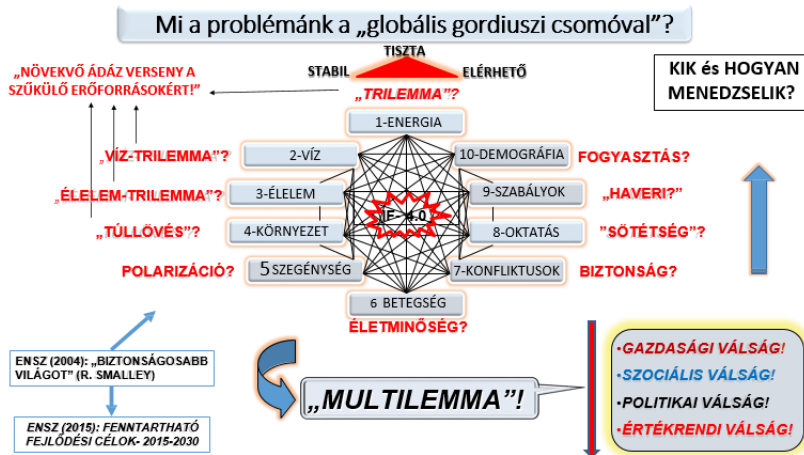
A fentiek alapján érdemes áttekinteni Prof. em. Dinya László [2] összeállításának egy-egy részletét. (1-4. sz. ábra)

1. ábra.

Forrás: Dinya, 2022, p. 5.

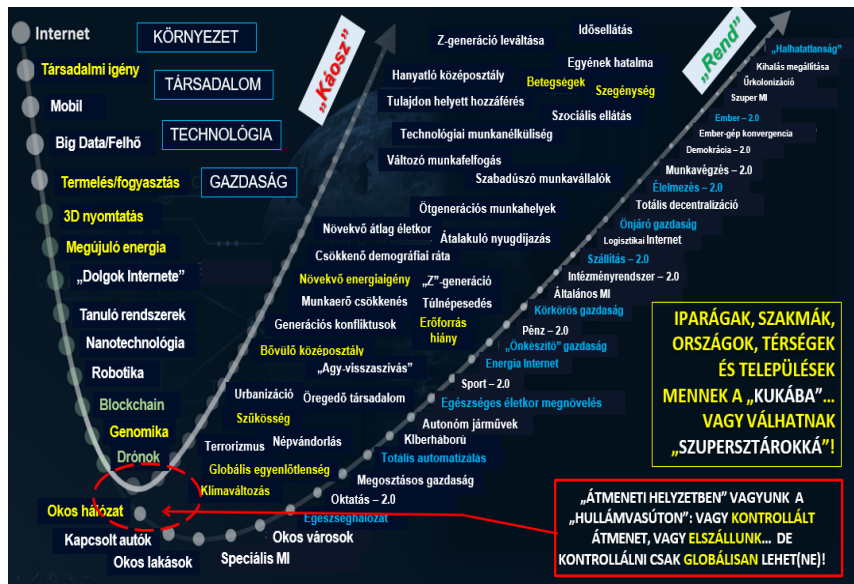
2. ábra.

Forrás: Dinya, 2022, p. 6.

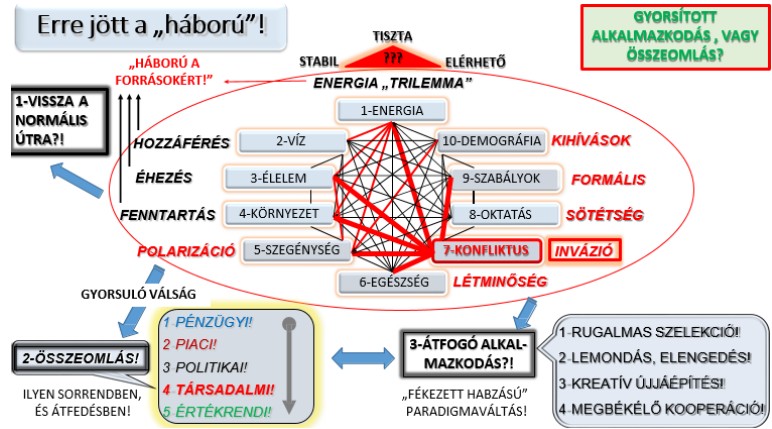
[2] Dinya László (2022): Éhezés, energiaválság, klímakatasztrófa, háborúk, elszegényedés – normális az ilyen rendszer? (Fenntarthatósági csúcs előadás. BKIK-PP Konferencia. Budapest, 2022. 11. 17. ppt. pp. 1–19.)

3. ábra.

Forrás: Dinya, 2022, p. 10.

4. ábra.

Forrás: Dinya, 2022, p. 12.

A Dinya professzor úrtól hivatkozott 1–4. sz. ábrák nagyszerű tömörséggel, szinte további magyarázatot nem igénylő módon fejezik ki a korábbi és a jelenlegi állapotok lényegi elemeit, összefüggéseit, jelzem azonban, hogy egyetlen további ábra/grafikon/táblázat, de még egy hosszú film sem tartalmazhatná hiánytalanul az összes fontos, lényegi információt, következtetést.

A fenntarthatósági kérdések konkrét emberi tevékenységek komplex eredőjeként is azonosíthatók. Ilyen társadalmi, gazdasági, szociális jelenségek pl. a túlnépesedés, a városiasodás, a természeti erőforrások gátlástalan kirablása, a biológiai sokféleség mérséklődése, a jóléti válság várható megjelenése, az oktatás hiányosságai, a helytelen életmódváltozás, az államok szerepének változása a globalizáció és a gazdasági integrációk tükrében, az egyes ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági, közlekedési szektorok korábbi, fenntarthatósági fókuszok nélküli üzemvitele, a vezetékes és a vezetékek nélküli hírközlő hálózatok-médiák befolyása, a nemzetközi/belföldi pénzügyi rendszerek szerepe, a turizmus, a migráció, a K+F és az innovációs folyamatok követett rendszere. Rövid, csupán a lényegi, legfontosabb kereteket érintő jogszabályi áttekintés: (ENSZ, EU-kapcsolódás az ENSZ fenntarthatósági célokhoz)

5. ábra.

Forrás: ENSZ, <https://www.un.org/en/sustainable-development-goals>, Letöltés: 2023. 06. 30.

Az ENSZ 2015. évi, New York-ban megtartott „fejlődési csúc”-án, 193 ország által elfogadott dokumentum 17 db „SDG” célt, 169 alcélt és 231 indikátort tartalmaz.

6. ábra.

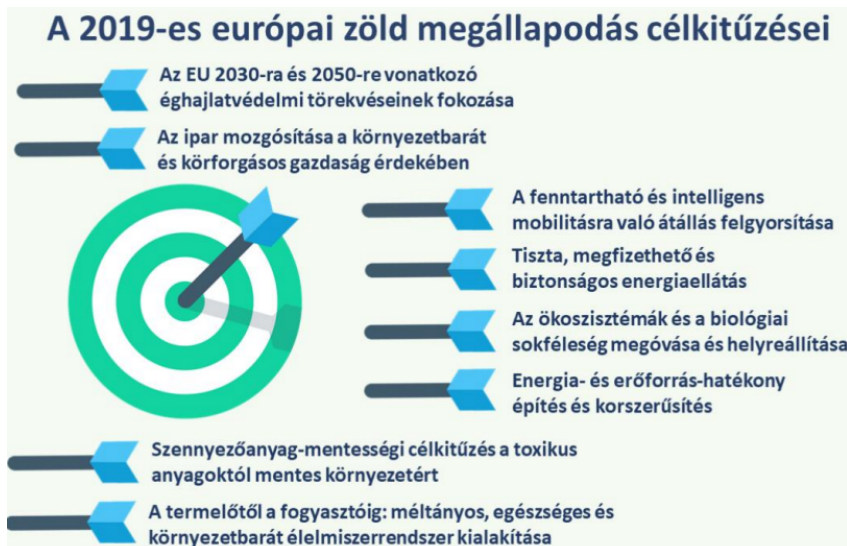
Forrás: EU, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/international-strategies/sustainable-development-goals/eu-holistic-approach-sustainable-development_en, Letöltés: 2023. 06. 30.

Az Európai Bizottság – szorosan kapcsolódván az ENSZ fenntartható fejlesztési céljainak megvalósításához – közel 25 különböző szakterületet érintő kezdeményezést fogadott el (pl. a zöld megállapodásról és annak beruházási tervéről, a fenntartható fejlődés növekedési stratégiájáról, az igazságos átmeneti alapról, az EU digitális jövőjének átalakításáról, a közösség klímasemlegességéről, az új ipari stratégiáról, a körforgásos gazdasági cselekvési tervről, a biodiverzitásról, az emberi jogokról és a demokráciáról, a versenysemlegességről, az adózásról, az európai oktatási térképről, stb.). Az elfogadott kezdeményezések, csomagok, közlemények áttekintése után egyszerűen körvonalazható a tennivalók sokasága az EU közösségének szintjén.

Ezen témakörök egyrészt adaptálásra kerültek/kerülnek a hazai jogrendszerbe, majd az egyes részfeladatok a gazdasági társaságok, intézetek, intézmények ellátandó feladatai közé. E hierarchiának azonban nem ez a vége, hiszen a végrehajtott struktúra alsó részein még vannak további teendők a helyi, gyakorlati értelmezések, a lokális sajátosságoknak megfelelő értékelések, a mérési módszerek, stb. kialakítása terén. A kapcsolódó joganyagok tovább kutathatóak [3, 4, 5]

A 2015–16. évi Párizsi megállapodás az első jogi kötéserővel bíró globális klímaváltozás-elleni egyezmény, majd 2019-ben az európai zöld megállapodás keretében 27 EU tagállam kötelezte el magát arra, hogy 2050-re – a világon elsőként – a kontinensen megvalósítja a klímasemlegességet. Javasolt új intézkedések:

7. ábra.

Forrás: Infoszolg/COM(2019) 641 final.

Az akkori (2019) elképzelések szerint az EU a 2030-ig terjedő időszakban legalább 1 billió EUR finanszírozást biztosítana az európai zöld megállapodás keretében megvalósítandó teendők végrehajtására (jórészt beruházások, fejlesztések), ez a mérték azóta már lényegesen megváltozott. (lásd később, a 4. pontban)

[3] MNB Magyar Nemzeti Bank Zöld Jogtár. Budapest. Frissítés 2023. 03. 16, pp. 1–12. MNB zold-jogtar-20220316.pdf, Letöltés: 2023. 06. 30.

[4] KPMG Fenntarthatósági jogszabálygyűjtemény. <https://kpmg.com/hu/hu/home/esg/fenntarthatosagi-jogszabalygyujtemeny.html>, Letöltés: 2023. 07. 01.

[5] KPMG Vállalati fenntarthatósági jelentésekről szóló jogi szabályozás. <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/bdo-celvonalon-a-kotelezo-vallalati-fenntarthatosagi-riportalasrol-szolo-szabalyozas/>, Letöltés: 2023. 07. 01.

A 8. sz. ábra mutatja a rövid fejlődéstörténetet és a legfőbb szempontokat.

8. ábra.

Környezeti-társadalmi-vállalatirányítási szempontok rendszere: **ESG**

1980's: **EHS** -> 1990's: **Corporate sustainability**-> 2000's: **CSR (Corp. Social Responsibility)** -> 2010's: **ESG** (proaktív, nem reaktív)

Környezeti (environmental)	Szociális (social)	Irányítás (government)
klímaváltozás	emberi tőke	a vállalat irányítása
természeti erőforrások	gyártói felelősség	a vállalat viselkedése
Szennyezés&hulladék	érdekelt felek véleménye	
környezeti lehetőségek	szociális lehetőségek	

Forrás: Király Imre: *Cél: a zöldgazdaság*. Budapest, BKIK Zöldgazdasági Fórum előadás 2023. 05. 11., pp. 1–40. p.7.

Összeállítottam egy rövid, de tartalmában gazdag táblázatot (lásd az alábbi 1. sz. táblázatot) a még figyelembe veendő tudnivalókról (az uniós irányelvek – a Tanácsi és a Parlamenti rendelethez képest – „csak” ajánlásnak tekinthetők, így nem feltétlenül garantálható az egységes eljárásrend). A táblázat jórészt „KKV” fókusszal készült, nem teljes körű.

Az 1. sz. táblázatban foglaltakhoz természetesen – akár pénzügyi, akár nem pénzügyi vonalon – sok szükséges kiegészítés tehető, a részletek megismertetése, illetve az egységes eljárás biztosítása érdekében. Nevezetesen:

- Pénzügyi vonalon ilyen pl. a 2021. március 10-én hatályba lépett, a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről szóló 2019/2088 EU Tanácsi és Parlamenti rendelet („SFRD”) kapcsán közzétett MNB vezetői körlevél is, amely részletes, szakmai iránymutatást ad az érintett (felügyelt) pénzügyi szervezetek számára a végrehajtás részleteit illetően.
- Nem pénzügyi vonalon kissé összetettebb a kép, hiszen – az 1. táblázatból is jól láthatóan – időben is elhúzódó, érintettség körében lépcsőzetes feladatellátásról van szó, amelynek jelenleg még nyilvánvalóan nem /vagy nem teljeskörűen/ ismertek a végrehajtási elvárásai, szabályai.

1. táblázat.

ÚTON A FENNTARTHATÓSÁG FELÉ (KKV-k)	
MEGNEVEZÉS	NÉHÁNY JELLEMZŐ
ESG (környezet–társadalom–vállalatirányítás)	<i>Előnyök:</i> nem törvény, nem szabvány; mutatja a tőkebefektetés hasznosulását, hosszabb távon nyereséges. <i>Hátrány:</i> költségráfordítás, kérdéses a mögöttes adatok hitelessége, sok az indikátor, lehetséges a „zöldrefestés” jelensége. <i>Fejlesztés:</i> annak felmérése, hogy mit nem jelez a vállalat.
ESG konkretizálás: NFRD (nem pénzügyi jelentéstételi irányelv) 2014/95/EU Irányelv, EU Tanács és Parlament 2019/2089 rendelet Taxomónia rendelet 2020/852/EU 2022/2464/EU Irányelv	<i>Előnyök:</i> Minden EU ország elfogadta. <i>Cél:</i> átláthatóság, elszámoltathatóság, éves, előírt tartalmú tájékoztatási kötelezettség kezdetben nagyvállalatoknak, tájékoztatás az ellátási láncukban lévő harmadik felekről, kockázatmérséklés, elért eredmények, 2023-tól legalább ötszörösére bővül az érintettek köre, 2029-től már a nem EU-s (de azon belül leányvállalattal vagy fiókteleppel rendelkező), legalább 150 M EUR nettó bevétel feletti cégek is. <i>Hátrányok:</i> nincs sem részletes útmutató, sem kötelező standard elemek, módszertani eltérések tapasztalhatóak.
SFRD EU Tanács és Parlament 2019/2088. sz. rendelet	Az NFRD pénzügyi párja, amely információt ad a pénzügyi termékek fenntarthatóságáról: átláthatóság, megalapozott ESG-tényezők, ill. kritériumok szerinti beruházások.
CSRD (a vállalati fenntarthatósági jelentésről szóló Irányelv)	Kiterjedt érintettség, első jelentés 2025-től (2024-es évről) minden NFRD alá eső vállalat? 2026-tól a CSRD cégek teljes állománya, 2027-től a tőzsdei kis- és középvállalkozások, 2029-től a nem EU-s cégek belső leányvállalatai, illetve fióktelepei. Átfogó és témakörönkénti, szektor- és KKV-specifikus szabványok megjelenése. Vállalati beszámoló kötelező részévé válik, adatbanki feltöltési kötelezettség, hitelesítés, menedzsment felelősségvállalása. Lásd: First Set of draft ESRS-EFRAG

Forrás: részben Király Imre: *Cél: a zöldgazdaság*. Budapest, BKIK Zöldgazdasági Fórum előadás 2023. 05. 11., pp. 1–40. P.7. P.14. alapján, saját szerkesztés.

Az egységes megítélés, a homogén tisztánlátás és a közös előrelépés teljes/részbeni hiányát tovább erősítheti az a körülmény, hogy jelenleg még a magasan kvalifikált tudóskörökben is vannak olyan vélemény-áramlatok, amelyek tagadják mind a nyilvánvaló klímaváltozás, mind a globális felmelegedés tényét, így az ebből származtatható intézkedések szükségességét is.

Fenntarthatósági dilemmák

Sokak szerint az emberi civilizáció összeomlása fenyeget két-három emberöltő időtávlatán belül. Ennek megakadályozásához alapvető változásokra lenne szükség minden téren, különösen a jogalkotásban és jogkövetésben, a közgazdasági szabályozórendszerben, az emberek mentális állapotában, a pénzügyi finanszírozásban, a műszaki-technológiai fejlődés irányában, stb. Az elkülönülési (engem nem érdekel, nem érint, nem törődöm a követő generációk igényeivel, stb.) attitűd már nemcsak etikai, hanem realitáskövetési szempontból sem tartható. Könnyen lehet, hogy a jelenlegi fenntarthatósági szempontok egyik „gyökere” a tudatlanság, a beszűkült gondolkodásmód, a saját (magán- vagy cég-) érdekek felelőtlen érvényesítése mások hasonló érdekeinek rovására, térben és időben. Az üzlet, a gazdasági motiváltság, a profitéhség egy idő után biztosan kialakít olyan torz gondolkodásmódot egyéni, családi, vagy nagyobb csoport szinteken, amelyek a napjainkban ismert fenntarthatósági problémák biztos előzményeinek tekinthetők. Ma már nem léteznek korlátok, a káros hatások nem ismernek sem állami, sem földrajzi határokat.

Az előző felismerésekből egyenesen következnek a következő dilemmák: Szét kell-e választanunk a termelési rendszereket a fenntarthatósági problémáktól? Meddig kezelhetők a kapitalista termelési viszonyok nem kívánatos kedvezőtlen hatásai? Mit kezdünk az egyenlőtlenségi viszonyok kiteljesedéséből eredő konfliktusokkal? Milyen eszközrendszerünk van a szinte biztosan előre jelezhető konfliktusok kezelésére? Hogyan biztosítható a jelentősen (életminőségben, anyagi kondíciókban, erőforrás-hozzáférésekben) differenciálódott társadalmi rétegek békés egymás mellett élése, vagy együttes fellépése a fenntarthatóság közös ügyéért?

További kérdések sokasága lenne még megfogalmazható, azonban bizonyosnak tűnik, hogy Földünk lakossága több szempontból is észrevehetően közeledik egy létfontosságú döntést igénylő útelágazáshoz. Nevezetesen: vagy képes lesz egyetemes összefogással, az eddigi gondolkodásmódjának, cselekedeteinek jelentős korrekciójával megállítani/kezelné a jórészt általa előidézett fenntarthatósági problémákat, vagy kényszerűen vállalnia kell az emberiség életkörülményei totális összeomlásának jelentős kockázatát, a negatív irányú, megállíthatatlan folyamatok katasztrófálisnak tűnő következményeit. A világot tehát a jelenleg is zajló károkozás üteménél sokkal gyorsabban kell átranzformálni fenntartható rendszerszisztémává, e folyamatban az emberiség szignifikáns többségének, koordináltan és időütemezetten helyt kell állnia. Tekintettel azonban arra, hogy ez aligha várható kizárólag felismerésből, öntudatból, saját finanszírozással,

stb., fel kell lépni a közösségi egyetemes célokat semmibe vevő, csak a jogait hangoztató, de a kötelezettségeiket mellőzni kívánó belföldi, nemzetközi szereplőkkel szemben.

A fenntarthatóság állapota túlélhetően, optimistán, jövőbe tekintő módon csak rendszerszinten valósulhat meg. Más megfogalmazásban: túljutottunk a természet által egyértelműen jelzett figyelmeztetéseken, de még tehetünk valamit: a kritikus állapot bekövetkezése előtt meg kell kísérelnünk megakadályozni a kritikussá válást előidéző események bekövetkezését. Erre – az időbeli sürgősség okán – úgy van lehetőségünk, hogy mielőbb nekikezdünk minden szinten (globális, kontinentális, regionális, nemzeti, állami-közigazgatási, gazdasági egységekenkénti, családi, magán) a számunkra értelmezhetően, végrehajthatóan megfogalmazott feladatok végrehajtásának. Ha eljutunk e logikus következtetési láncolaton keresztül idáig, akkor válik igazán nehézze a továbblépés: hogyan tudunk továbblépni szinkronizált módon, tehát egymás tevékenységét erősítve?

- Ismereteim szerint nincs a világon olyan erő/hatalom/vallás/szervezet, amely képes lenne/lehetne – minden ENSZ-, vagy EU-rendelkezést, irányelvet minden szervezet számára jól érthető módon „apróra”, konkrétumokra váltva meghatározni az adott gazdasági társaság szektorfüggetlen és szektorfüggő fenntarthatósági teendőit,
- minden (sok esetben egymással ellentétes) érdeket harmonizálni,
 - megváltoztatni az egyes emberi prioritásokat (pl. ne a profitot, hanem a bolygó érdekeit tekintjük elsőbbsrendűnek),
 - koordinálni/ellenőrizni a fenntarthatósági „átállás” komplex folyamatát,
 - kiszűrni az előrelépést akadályozó körülményeket, regulálni az ellenszegülőket, segíteni a tenni akarókat,
 - biztosítani a célorientált, ESG-alapú tudatos finanszírozást, beruházásokat,
 - meghatározni a fenntarthatósági célú finanszírozás optimális elosztásának és időbeni ütemezésének módját,
 - kezelni bizonyos népcsoportok, társadalmak eltérő identitását, értékrendszerét, kulturális hagyományait, sokszínűségét, eszményeit, fogalomvilágát,
 - áttekinteni és jó irányba orientálni az érintettek politikai determinációit, erőforrásgazdálkodását, energiaellátottságát, környezetpolitikáját, ökohatékonyságát,
 - hitelesen mérni az elért eredményeket,
 - megítélni azt is, hogyan hatna a fenntarthatósági célkitűzések megvalósítása az egyes területekre, népcsoportokra,
 - egységes szemléletben megközelíteni a környezetszennyezés, a hulladékgazdálkodás, illetve az újrahasznosítás kolosszális problémakörét,
 - az „átállási” folyamat rendszeresen aktualizált jövőképevel, stratégiájával szolgálni, végül
 - az „átállás” folyamatának végéhez közeledvén stabilizálni az emberiség túléléséhez nélkülözhetetlenül szükséges, fenntartható állapotok további folyamatos betartását, az ún. „visszarendeződés” megakadályozását.

Várható próbatételek

A következő rövid fejezetben szeretnék felvetni néhány konkrét, megoldásra váró körülményt (a lehetséges sokaságból), mindössze egy-egy kiegészítő gondolattal, saját állásfoglalással. Mindegyik felvetett téma gondolkodásra késztető, egyértelmű, megválaszolhatóságuk esetenként bizonytalan, megoldásukhoz viszont bizonyára szükség lesz identitásváltoztatásra, fenntarthatósági modernizációra.

LÉTEZHET-E TÖKÉLETES DEMOKRÁCIA A FENNTARTHATÓSÁG FELÉ VEZETŐ ÚTON?

Remélhetően igen, de a végrehajtás nagyon nehéz, várhatóan töredezett, s területileg-gazdaságilag eltérő lesz. A megelőző egy-két évszázad – amelynek emberi tevékenysége során eljutottunk a mai fenntarthatósági helyzetképhez – sem volt világszerte konfliktusoktól mentes, de az előttünk álló, kényszerű „átállási” fordulat is vélelmezhetően telített lesz ellentmondásokkal, félreértésekkel, engedetlenséggel, lemondásokkal, s remélhetően részterületi sikerekkel is, stb.

A fenntarthatósági állapotokért folytatott küzdelem során várhatóan nemcsak két-, hanem többoldalú problémák is fognak keletkezni az eltérő kultúrák és az antagonisztikussá váló gazdasági érdektagságok mentén.

Előre jelezhető, hogy a domináns, uralkodó gondolkodásmódok is változni fognak az „átállás” végrehajtási folyamatában, a változó szellemi közeg, az egyenlőtlenségek és a társadalmi mobilitás, rétegződés nemkívánatos formákat is ölthet, amelyek bizonyos mértéken túl átcsaphatnak különféle elégedetlenségi formákba.

A demokratikus társadalomelméletnek a fenntarthatóság esetében össztársadalmi megbízatásként, a maximális igényeket a még elégséges minimális termelési-fogyasztási szokásrendszerek szükségszerű kialakításaként kell értelmeznie.

Természetesen sok fog múlni azon is, hogy az alapkérdésekben lesznek-e eltérő jogértelmezési szituációk az egyes érintett országokban? (Különös tekintettel arra, hogy a kedvezőtlen természeti hatások megjelenése viszonylag egyidejűleg fogja érinteni a kisebb földrajzi területtel rendelkező országokat, szinte minden kontinensen.)

MEKKORA TÉRT FOG NYERNI A PARADIGMIKUS SZÜKSÉGLETKÉNT
IS ÉRTELMEZHETŐ „FENNTARTHATÓ KÖZGAZDASÁGTAN”?

A paradigmikus közgazdaságtudományi változtatásokat javasoló aktuális MNB kiadvány többféle formátumban és terjedelemben („Globális vitairat” alcímmel) jelent meg 2022 folyamán [MNB Új Fenntartható]. A kiadvány alapgondolata szerint a 21. század elején kötelezettségünknek tekinthető a másképpen gondolkodás, amely szerint „az élet minden területén fenntarthatósági fordulatra van szükség, és ezt a közgazdaságtudománynak is tükröznie kell” „A közgazdaságtan előtt álló fordulat a természettudományok nagy paradigmaváltásához hasonló”. [6]

A kiadvány

- egészen friss, a klasszikus közgazdaságtan egyes alapjait feszegető, de egyben mérészen előrettekintő (a javaslatokat mélyen elemző és indokoló) tanulmány, amely kiterjed a jövőben használandó új erőforrásokra, az új „értékek” kezelésére, a piac és az állam egyensúlyára, s a gazdaság mögötti mélystruktúrák áttekintésére,
- alcíme (vitairat) nyilván arra utal, hogy a szerzői munkaközösség készséggel fogad véleményeket, kritikákat, építő jellegű javaslatokat is a tartalom tekintetében (a széles körű szakmai vita várhatóan 2023-tól veszi kezdetét),
- komplexen tárgyal olyan kapcsolódó témaköröket is, mint a fenntarthatóság és a pénzügyek kapcsolatrendszere, a digitalizáció, az okos technológiák, a gazdaság-mérési reformok, az innovációs ökoszisztéma, stb. amelyek kivétel nélkül hozzájárulhatnak a jelenlegi problémák megoldásához, segíthetik korunk (globális és regionális) kihívásainak kezelését.

Álláspontom szerint az azonosított tudományterületek többségének alkalmazkodnia kell a fenntarthatósági követelmények okozta kényszerű változásokhoz, így a közgazdaságtudománynak is (ez a körülmény sok tekintetben még a fenntarthatósági problémák nélkül is követendő lenne).

[6] MNB Új Fenntartható Közgazdaságtan. Globális vitairat. Kiadó: Magyar Nemzeti Bank. Budapest, 2022. pp. 1–250.

[6] *MNB Új Fenntartható Közgazdaságtan. Globális vitáirát.* Kiadó: Magyar Nemzeti Bank. Budapest, 2022. ISBN 978-615-5318-51-1. Pp. 1–250.

VANNAK-E JÖVEDELEMSZAKADÉKOK? HOGYAN ALAKULHAT A FENNTARTHATÓ FINANSZÍROZÁS HELYZETE?

A jövedelmi egyenlőtlenségek világszerte több kutatás tárgyát képezik. Egyes korábbi elméletek szerint a legfontosabb elvárás a ténylegesen végzett munkával arányos jövedelemszerzés lenne. Közismert azonban, hogy ez az állítás a valóságban többszörösen meghaladott, s nem csak a tényleges munkavégzés nélküli jövedelemszerzés lehetősége okán. A pénzszerzésnek számos – itt most fel nem sorolt – oka, lehetősége van a kriptovalutáktól a szerencsejátékokig, stb. Elvben a nivellált, azonos jövedelmek sem lennének követendők, hiszen még a tényleges munkavégzés utáni jövedelemszerzés is nagyon sokváltozós függvényként értelmezhető (amely pl. agrártevékenység esetén még az időjárástól sem függetleníthető).

Tényszerűen megállapítható, hogy a világon hatalmas jövedelemkülönbségek alakultak ki, mind államok, mind gazdasági társaságok, mind az egyének egymás közötti viszonylatában. Ennek sok köze lehet pl. a területi elhelyezkedéshez (pl. olaj-, gáz-, érc- és ásványlelőhelyek, tengeri területek, stb.), de a termelési viszonyokhoz, a történelmileg kialakult előzményekhez (pl. gyarmatosítás, stb.) is.

A jövedelmi viszonyok és a fenntarthatóság közötti nyilvánvaló korreláció természetét még kevesen vizsgálták, de érdemes áttekinteni Tóth Ferenc munkáját (Jövedelmi és vagyoni egyenlőtlenségek), amely a már hivatkozott MNB-kiadvány 20. fejezeteként érhető el, és rámutat az állam és a piac aktuális egyensúlyi kérdéseire is. [6].

A világ néhány százaléknyi (2–3 %) polgárának közvetlen-közvetett tulajdonában van a teljes gazdasági vagyon nagyságrendileg 50 %-a. A kolosszális különbségek fenntarthatósági szempontból sokkal inkább hátrányosak, mint előnyösek.

A „Fenntartható Európa 2030-ra” tárgyú, magyar nyelven is elérhető, 2019. januárban COM/2019/ 22. hivatkozással kiadott, 132 oldal terjedelmű vitaanyag jelzi, hogy a fenntarthatósági menetrend eredményközpontú program, amelynek szakpolitikai alapjai a következők: a lineárisból a körforgásos gazdaságba történő áttérés, a termelőtől a fogyasztóig tartó folyamat fenntarthatósága, az időtálló energia, épületek és mobilitás, valamint a társadalmilag igazságos átmenet biztosítása. A fenntarthatóság felé történő átmenet egyik eszköze a pénzügy, az árképzés, az adózás és a verseny. A vitaanyag adatai szerint globálisan mintegy 4,5–6 billió (!!!) EUR összegre lesz/lenne szükség a célok megvalósításához, s nyilvánvaló, hogy elkerülhetetlenné válik a magánszektor – eddigieknél jóval nagyobb mértékű – finanszírozási bevonása

- is a közcélok teljesítésébe. Ez a hatalmas nagyságrendeket érintő, pénzügyi értelemben is kapitális feladat:
- egyrészt indokolhatja a fenntartható költségvetési reform felé történő lépéssorozatot (pl. differenciált adózás, adóelkerülés és feketegazdaság kizárása, fenntartható árképzés, versenyfeltételek egyenlővé tétele, célzott támogatási rendszerek bevezetése, az átmenet költségterheinek arányos felosztása az érintettek között, stb.),
 - másrészt szükségessé teszi a pénzügypolitika jelentős részének korrekcióját, a pénzügyi szektor szereplőinek céltudatos ösztönzését, mozgatását a fenntarthatósági irányokba (pl. a fenntarthatósági szempontok megjelenítése a prudenciális követelményekben, fenntartható beruházások, minősített projektek, hitelminősítések, referenciamutatók kidolgozása, zöld pénzügyi termékek forgalmazása, pénzügyi ügyféltanácsadási hangsúlyok átalakítása, stb.).

FENNTARTHATÓSÁGI AKTUALITÁS (EGY PÉLDA: ENERGIA)

Jelen rövid tanulmányban csak egy – mindenki számára kulcsfontosságú, közszolgáltatásként értelmezett – vonatkozást emelek ki, amely része a kritikus infrastruktúrának (a létfontosságú rendszerelemeknek):

A költségvetési, illetve a versenyszektor szinte minden szervezeti egysége és a lakosság közel egésze is napi energiafogyasztó, tehát a szükséges energia megfelelő formájának biztosítása életünk egyik prioritása. Nélkülözhetetlen energiaszükségletünk egy jelentős részét – természetföldrajzi adottságainkból eredően – importálnunk kell. A világ nagy része az utóbbi évtizedekben a fosszilis energiaforrásokból táplálkozott, amely azonban közismerten véges mennyiségű. Az olaj és a gáz kitermelése változó, az abban gazdag országok (kb. 10 ország) előnyös helyzetben vannak. A kérdés elsősorban az, hogy a jelenlegi készletek fogyasztási üteme mellett lesz-e elégséges ideje az emberiségnek új, megújuló forrásokra találni, s azokat gazdaságosan módon, fenntarthatóan „üzembe helyezni”. A helyzet nem reménytelen, mert a tudományos mérések szerint a Földre óránként érkező napenergia mennyisége annyi, amennyit a bolygónk kb. 9 hónap alatt használ el. Ha megvizsgáljuk egyes európai országok felhasznált „energiamix”-ét, akkor tapasztalhatjuk, hogy a legmagasabb napelemes arány hazánkban van (11%). Ez lehet a túlélés egyik (a továbbiak a szél, a víz-, és a geotermikus energia) hozzáférhető lehetősége, jelenleg az atomenergia adja a felhasználás kb. 50%-át.

FENNTARTHATÓSÁGI INDIKÁTORPROBLÉMÁK

A KSH 2007 óta általában 2 évenként értékeli, elemzi a hazai fenntarthatósági indikátorok működését, az elért eredményeket. Az anyag rendkívül világosan, meghatározott erőforrás-kategóriáinként mutatja be az egyes hazai indikátortípusok legutóbbi méréshez viszonyított aktuális állapotát. Az alapgond az, hogy

[7] Havasi Éva:
Az indikátorok,
indikátorrendszerek
jellemzői és statisztikai követelményei.
Tanulmány. *Statisztikai szemle*. 85.,
(8.) Budapest, 2007.
ISSN 0039-0690. Pp.
678–689.
https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2007/200708/200708677.pdf,
Letöltés: 2022. 09. 18.

nagyon sokféle indikátor (jelzőszám) használatos, ugyanakkor várható ezek számának további növekedése.

Két nagy alkalmazói, kutatói, oktatói kihívás áll előttünk:

- az egyik az indikátorok meghatározásának/értékelésének/időnkénti cseréinek kérdése, használatuk veszélyeinek kezelése, mely az egyik legintenzívebb alkalmazói, kutatói, oktatói kihívás. Elvben nyilván arra lenne szükség, hogy egyszerű, közérthető, könnyen elemezhető, alacsonyabb elemszámú, hosszabb ideig jól használható, más országokkal kompatibilis indikátorrendszereket alakítsunk ki. A reális helyzetfelismerések azonban több tekintetben éppen az ellenkező irányban hatnak. Az is megfigyelhető, hogy az indikátorok többsége legfeljebb két fókuszú, vagyis bőven léteznek általuk nem vizsgált területek, szempontok, stb. „Míg a statisztikai adatok leíró jellegűek, addig az indikátorok egy meghatározott nézőpont, normarendszer szerint kiválasztott, értelmező mutatók... Az indikátorokkal szemben megfogalmazott követelmények közül a szakirodalom a specifikus jelleget, a mérhetőséget, az elérhetőséget, a megbízhatóságot és a behatárolt időszakra vonatkozó jelleget hangsúlyozza.” [7] Az 1990-es évekből már ismertek az ún. „gyenge”, vagy „erős” indikátor-megkülönböztetések is, de vannak típusok, fajták szerinti felosztások, valamint többszintű, hierarchikus felépítésű indikátorrendszerek is,
- a másik a figyelembeveendő mutatószámokkal, illetve az ún. fenntarthatósági indexekkel kapcsolatos szakmai és tudományos megítélés, vagy álláspont problematikája. A jövőben a korábbihoz képest sokkal nagyobb szükség lesz a természeti és logisztikai készletáramlatok, készletgazdálkodási ismeretek felhasználására, valamint a nemzeti vagyon (benne a készletek) mérésére, mind pénzben, mind az egyes elemek természetes mértékegységeiben. Az indikátorokkal kapcsolatos tudományos és gyakorlati küzdelem észrevehetően több területen zajlik a „pénzügyi-gazdasági”, illetve a „természeti-technoszféra” jellegű mutatók alkalmazandó „súlyarányainak” kialakítása ügyében is.

Összegzés

A kihívások nagyok, az idő sürget, a megoldás közös érdek.